

grön fasad
grå verklighet

Vi är 18 människor från Överkalix i norr till Malmö i söder som tillsammans gjort en resa i den gröna industrimställningens spår i Västerbotten och Norrbotten. Vi vill veta mer om vad som sker.

Se med egna ögon. Höra folk berätta. Försöka förstå varför alla blickar mot norr – vad som pågår på plats och hur det påverkar naturen och människorna där.

Vi var nyfikna och förväntansfulla men också kritiska. Vad väntade oss?

Vi har sett gammal skog och skövad skog. Fri älv och ofri älv. Vindkraftverk efter vindkraftverk.

Budskap som är svåra att tyda. Aktiviteter som vägrar lyda.

Sett ny metall bli till av gammal. En batterifabrik som fallit samman.

Hört samiska företrädare berätta från hjärtat. Lyssnat på kommunala tjänstemän med drömmar.

Mött människor med mardrömmar. Träffat dom som omställningen gynnar. Och dom som den drabbar.

Stått vid förorenade sjöar och bäckar. På berg där gruvor planeras. I showroom där fossilfritt stål presenteras. På teater där den gröna omställningen problematiseras. Vi har skrattat och gråtit. Kämpat för att orka. Blivit vänner.

Det här är våra intryck av vår resa. **Vill du följa med?**

18 juli 2025

medverkande

Redaktörer: Mika Benoni
Frans Björk
Stella Terjung
Illustrationer: Lena Hellström
Design: Victoria Frånstedt
Lena Hellström
Frans Björk
Tack Lars Igeland och Färnebo Folkhögskola

Deltagare: Agneta Annika Carina Darlene Frans Göran Kristina Lena H Lena L Lissa Margareta Mika Moa Pär H Stella Taylor Vendela Victoria
Chaufförer: Peter Pär W

allt kan köpas för pengar//pär hansson

Makten skriker ut sitt budskap i alla kanaler, eller låter andra skrika, vanligt folk, mot betalning i form av uppmärksamhet.

Den underliggande moralen är att allt kan köpas för pengar. Ekonomi är den enda giltiga utgångspunkten om vi vill tala om värde: vad som är värt något, hur mycket det är värt och i relation till vad.

Kanske är marknadens språk den minsta gemensamma nämnaren, det enda vi har kvar gemensamt i ett hyperindividualiserat samhälle.

Jag vill inte tro det.

Om det skulle vara så, måste vi ändra på det.

förändra

34

det kommer en dag då vi vänder eländet//frans björk

Dom fattar ingenting
Vinst har gjort dom blind

Pengar och ting

Vanvettiga kvinnor och män
Som bestämt att dom bestämmer

Inte vänner

Men det kommer en dag
Då vi vänder eländet

Till nåt väsentligt

Du och jag
Vi som sa som det va

Gjorde som man ska

soundtrack: <https://sptfy.in/gronfasad>

vad och vars

2 Förord

3 Vad och vars

4-5 Motorn som aldrig fick ratten

6 Kullar & Klang

7 Buss i Sápmi / Tåg i Jörn

8-9 Kuusakoski

I0-II Accelerera eller bromsa?

I2 Hur mycket ska vi tåla

I3 Den sista flyttleden

I4-I5 Manne deava

I6-I7 Media / Moteld

I8-I9 Laver

20-2I Boliden

SGU / Accelerationskontoret 22-23

Det finns berg och det finns berg 24-25

Järnsvamp & SSAB 26-27

Kampen om framtiden 28

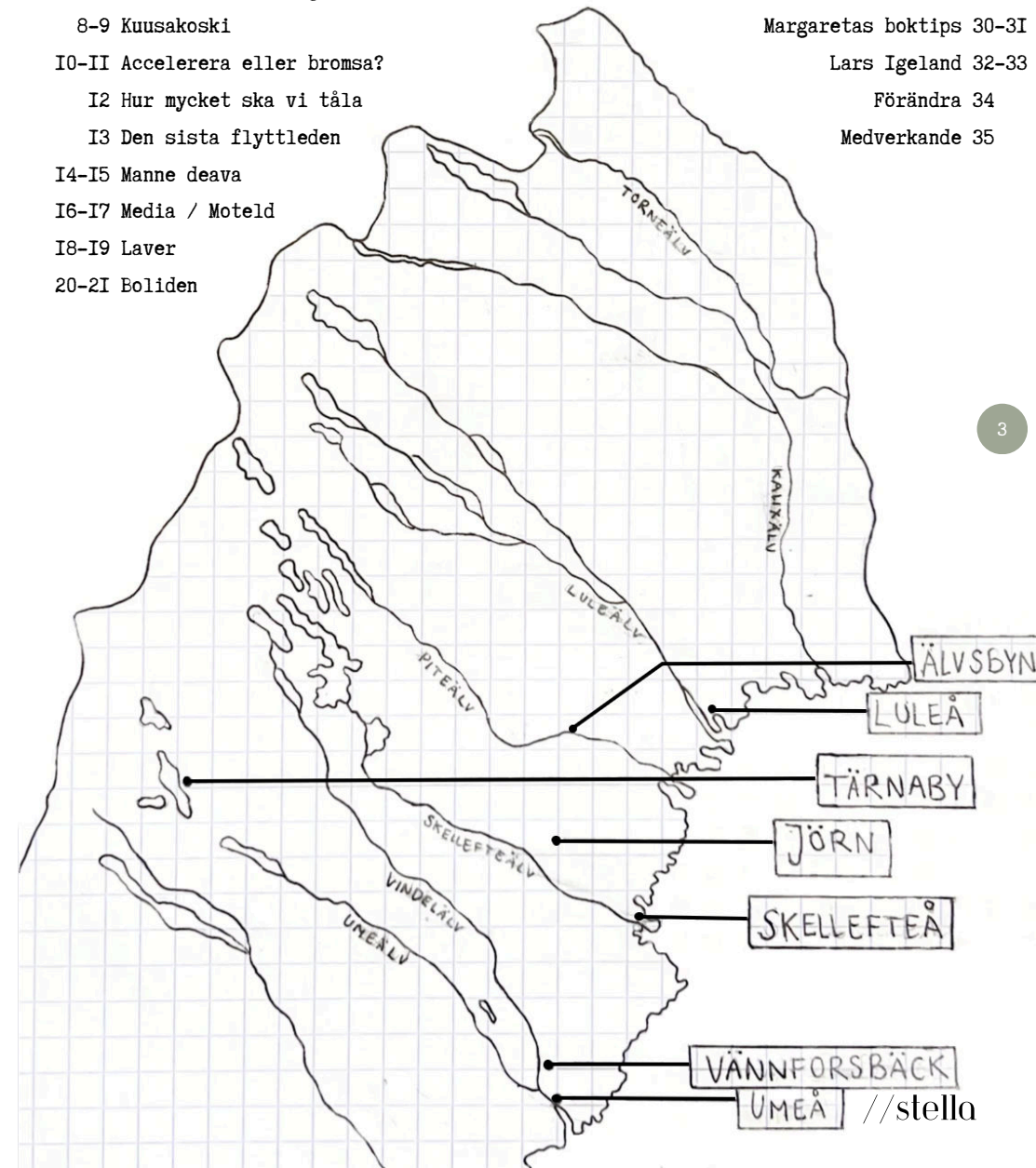
För att vi är starkare tillsammans 29

Margaretas boktips 30-3I

Lars Igeland 32-33

Förändra 34

Medverkande 35

3

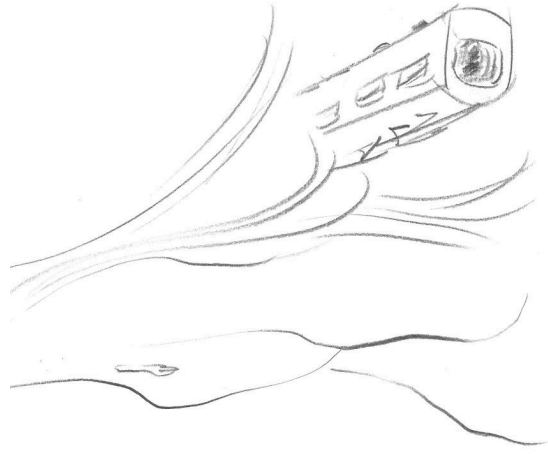
motorn som aldrig fick ratten //darlene

Nu står vi inför en ny epok – den gröna omställningen. Med storslagarna projekt som Hybrit och H2 Green Steel lyfts Norrland fram som Sveriges framtid. Och visst är det en omställning som behövs – för klimatet, för industrin, för jobben. Men jag kan inte låta bli att ställa frågan: kommer vi göra rätt denna gången?

För sanningen är att tidigare omställningar ofta lämnat sära kolonisationen av Säpmi pågå. Fortfarande, bara i nya former. Gruvplaner hotar inte bara miljö och vatten – utan även ett urfolk som gång på gång körs över. Vindkraftverken reser sig höga, men sambandarna får kämpa för att göra sina röster hörda. Vi har fortfarande inte lärt oss lyssna.

Norra Sverige lyfts fram som navet i den gröna omställningen. Men historien visar att framskridna omställningar på bekostnad av natur, människor och urfolksskatter. Vad krävs för att vi den här gången ska göra rätt – och bygga ett hållbart samhälle där hela landet får leva?

I över hundra år har norra Sverige levererat: el, malm, timmer, massaved. Vi har byggt städerna i söder, exporterat välfärd, lagt grunden för det moderna Sverige. Vattenkraften som driver tunnelbanan i Stockholm kommer från älvar som tystades i våra skogar. Men vad har norra Sverige fått tillbaka?

Vi måste ställa om industrin, men det fungerar inte att lägga hela ansvaret på företag som ska konkurrera på en världsmarknad och göra vinster varje kvartal. Att avveckla fossilberoendet kräver en långsiktig gemensam satsning mellan länder och företag, kommuner och regionala organ såsom EU. Northvolts konkurs måste ses i detta sammanhang. Kina har byggt en batteriindustri med statligt stöd under 20 år, Northvolt försökte göra det på bara några år. Fabriken är byggd, Skellefteå är en bra plats för batteriproduktion och jag hoppas fortfarande att regeringen går in med stöd så att de gjorda investeringarna kan användas i klimatomställningen.

Mitt i allt detta ska vi inte glömma att vi aldrig kommer klara att lösa den globala klimat- och miljökrisen med enbart ny teknik. Redan idag förbrukar vi resurser som om vi hade fyra jordklot. Miljöförörelsen och forskare har sedan länge visat att vi kan skapa en rättvis värld inom ramarna för vad naturen tål, men bara om vi kombinerar den miljöbästa tekniken med ett nytt ekonomiskt system och nya sätt att leva. Vi måste minska bilkörlängd, ohållbart flygande, djurindustrin, engångsmuggar och annat släng. Vi kan inte fortsätta med ekonomisk tillväxt som prioritet i ekonomin. Det är en central fråga i det fortsatta lärandet om hållbar och rättvis utveckling.

dags för hållbarhet på riktigt //lars

hur kan vi få en verkligt hållbar klimatomställning som också är rättvis? det är en fråga som är mer brännande än någonsin; och allt ställs på sin spets i norra sverige.

Jag blev engagerad i klimatfrågan 1995 då jag var på det första FN-toppmötet i Berlin. Årtiondena gick och politikerna var som förlamade. Men genombrottet kom runt 2018 med skolstrejker som fick hundratusentals unga ut på gatorna världen runt. Beslut på EU-nivå rörande exempelvis utsläppshandeln förväntas göra det allt dyrare med fossila bränslen, vilket har fått industrin att påbörja ambitiösa planer med stål från vätgas och batterifabriker, många av dem i norra Sverige.

Det finns positiva delar i dessa satsningar. De tekniker som ska användas vid Stegra och SSAB kommer att minska utsläppen per ton stål med mer än 90 procent. De elbilar som kan laddas med förnybar energi bidrar till en nödvändig förändring av utsläppen från transportsektorn. Men som detta zine visar så sker industriomställningen just nu på ett sätt som hotar andra viktiga samhällsfrågor. Som miljömålen om rent vatten, ren luft och bevaring av biologisk mångfald. Gruvbrytning och andra ingrepp som görs i omställningens namn hotar också renskötseln och sker på kortsiktiga sätt som motverkar hållbar utveckling i lokalsamhällen.

EU antog förra året CRMA; Critical raw materials act, med motivet att snabba på utvinningen av metaller som behövs för industriomställningen. Regeringen har startat ett accelerationskontor, och dess företrädare har sagt att miljömyndigheter ställer till problem för omställningen. Detta är illavarslande. Om regeringen önskar snabbare hantering av gruvärenden måste de också öka resurserna för länsstyrelser, naturvårdsverket och havsmyndigheten, och ge dem instruktioner att ställa tydliga miljövillkor.

Samtidigt skriker infrastrukturen i Norrland efter investeringar. Det finns fortfarande ingen fungerande järnväg längs östkusten mellan Luleå och Sundsvall. Många mindre orter har under decennier avfolkats - och med det försvinner skolor, vårdcentraler, kollektivtrafik. Samhällskontraktet är brutet.

Tänk om den gröna omställningen kunde bli något mer än bara ny industri - tänk om den kunde bli början på en rättvis samhällsomvandling, där hela Sverige faktiskt får leva. För vad betyder egentligen "hållbarhet" om vi bara syftar på koldioxidutsläpp?

Hållbarhet kräver social rättvisa. Vi måste bygga upp - inte bara bryta ner. Vi måste ställa krav på att nya projekt respekterar natur, vatten och lokalbefolkning. Att vinster återinvesteras i regionerna där de uppstår. Att skolor, kultur, och vård får ta plats - även utanför storstäderna.

Det är lätt att ryckas med i berättelsen om den gröna industriomställningen. Och ja - det är spännande tider. Men framtiden kräver mer än teknik. Den kräver förståelse för det som varit - och mod att göra annorlunda.

Vi har chansen att forma ett nytt kapitel. Låt det bli ett kapitel där vi tar ansvar, inte bara för klimatet, utan för människor, för landskap, för samernas rättigheter - och för rätten att bo, leva och växa, oavsett var i landet man råkar vara född.

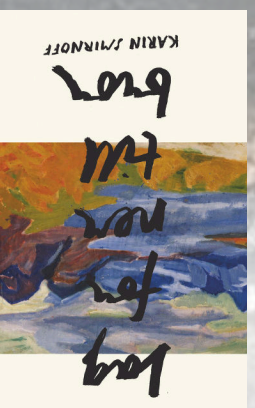
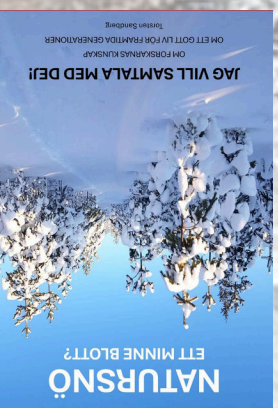
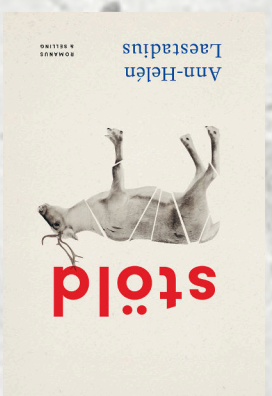
margaretas boktips

Ann-Helén Laestadius trilogi Stöld, Straff, Skam.

frans kompletteringar

“Naturesnö - ett minne blott?” av Torsten Sandberg
“Fallvatten” av Mikael Niemi
“Jag för ner till bror” av Karin Smirnov

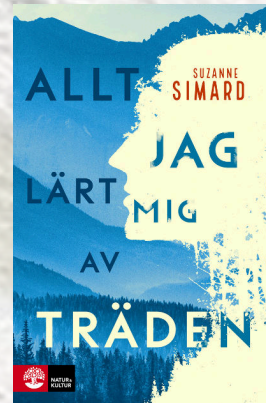
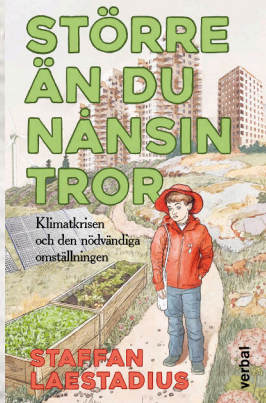
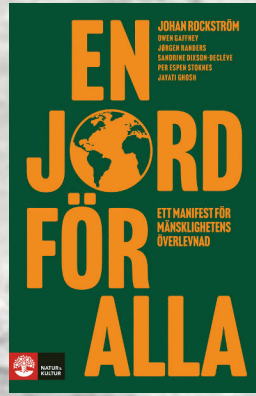

Låt sista älven som brusar i vår natur
Brusa allttjämt mellan fjällar och gran och fur

Kullar & Klang ligger i längst med Vännforsbäckens böljande naturbetesängar och med Vindelälven/Juhtatåkka som glittrande fond. Den mångsidiga verksamheten drivs av Tommy och Lisa och är en plats för återhämtning, inspiration, och en arena för hållbar omställning. Det drivs sommarkafé, en butik som säljer keramik, ett galleri som ger inspiration och varje sommar blir det festival med föreläsningar och workshops där man tillsammans söker hållbara lösningar. Just nu driver de ett projekt som undersöker hur Vindelälven/Juhtatåkka som ett UNESCO biosfärsområde kan bringa nya samhällsmodeller.

Kullar och Klang // göran

margaretas boktips

"Norrskén" av Arne Müller

"En jord för alla" av Johan Rockström m fl

"Klimatboken" av Greta Thunberg

"Större än du nånsin tror" av Staffan Laestadius

"Skogslandet" av Lisa Röstlund

"Allt jag lärt mig av träden" av Suzanne Simard

"Skogen" av Anne Sverdrup-Thygeson.

att köra buss i
Såpmi//pär wetterot

Mera gruvor här!

Skog ska fällas ännu mer!

Och det ska målas grönt!

Hjul ska snurra fortare!

Hur få dem att tagga ner?

Vid vägens början

Svagt norrskén över forsen

Fjäll som en kuliss

Skogen ruvar på något

Mobil kan ej fånga allt

Kör buss i Såpmi

Landskapet är oändligt

Ser hotad natur

Tärnaby, Älvsbyn, Luleå

Ny kunskap, möten med hopp

I fjörn finns en vänthall och dass,
men ingen biljettförsäljning. Ombord
på "Norrtag" lär det gå att köpa
biljetter, men sedan år 2017 inte
längre med kontanter. Ombord på SJ-
nattåg erbjuds av princip ingen
biljettförsäljning, utan bara böter
på bara 1900 SEK för den som kliver
på utan biljett. Alla tågvärdrar har
kroppsburna kameror.

Resenärens uppfattas mer som ett hot,
än den som ger det egna arbetet en
mening, och valde det ur
miljösynpunkt rätta färdmedlet.

Järnvägsväsendet i Sverige är
splittrat bland hundratals privata
bolag, och ingen ansvarar för
någonting. Utom resenärens, som är
ansvarig att i god tid köpa en
biljett som inte finns att köpa
någonstans.

järnvägsstationen
jörn//taylor

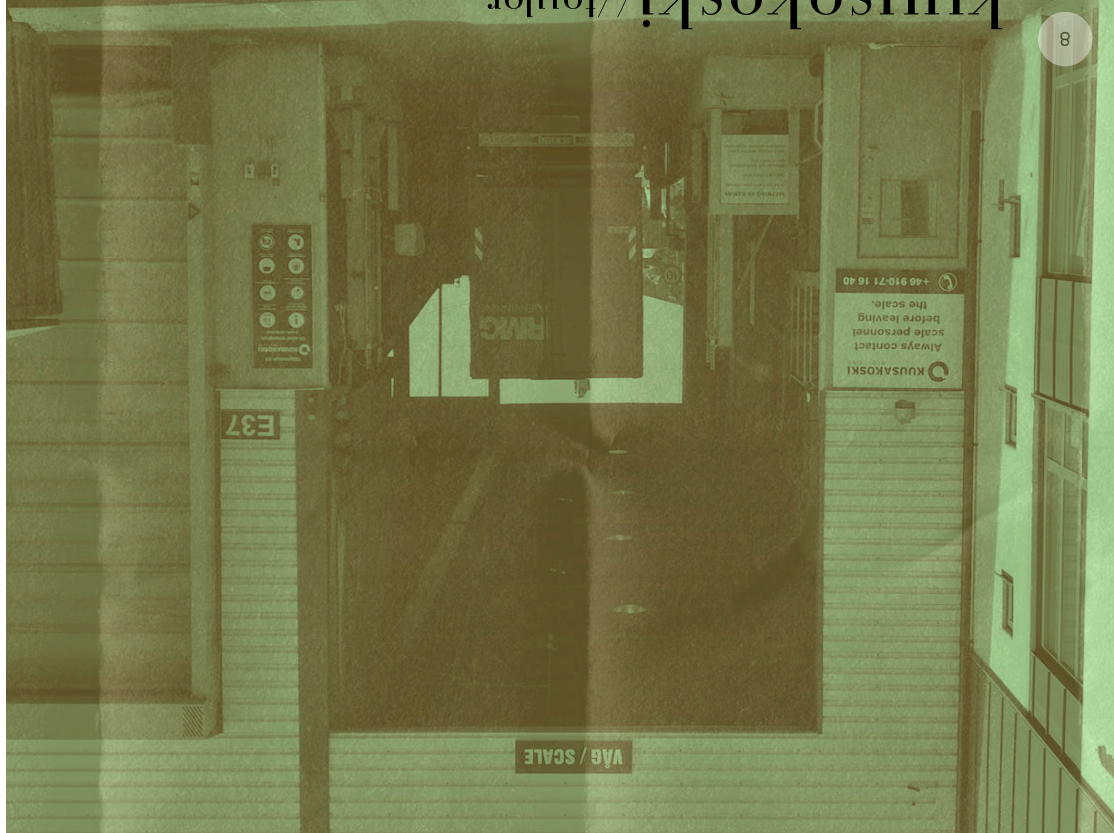
för att vi är starkare tillsammans //mika

Karolina Rywa Carlsson är kampanjledare på Greenpeace och har det senaste året fokuserat på rättvisefrågor inom skogsdebatten. Nyligen har fokus riktats på ett pågående samarbete med bland annat Ohredahke sameby i Jämtland. De drog tillbaka sitt samtycke för skövling på deras marker efter att SCA, som är Sveriges största privata skogsägare, ville avverka på samebyns centrala renbetesmarker, som även innehöll skyddade arter – något SCA visste men valt att ignorera.

Fler ansöt sig direkt till kampen, och med diverse perspektiv och erfarenheter dök det upp fler möjligheter. Ohredahke sameby delade med sig av sina upplevelser vilket hjälpte att belysa den ojämna maktsstrukturen mellan samebyar och skogsindustrin. Lokalgруппen Skogsvärn från Näsäker gjorde artinventering som gjorde det möjligt att driva process gentemot Skogssstyrelsen. Tack vare Greenpeace och Skogsupprorets civila olydnad så togs frågan upp på nationell och internationell nivå, vilket hjälpte att sätta press på SCA, deras kunder och investerare. Stöd kom in från Rättslogerna, Skydda Skogen, samebyar runt om i landet, Samrådet och Samiska Riksförbundet, vilket satte ytterligare press på SCA. Karolina berättar: "Så alla kan ta olika roller för att visa på de här frågorna och skapa en helhetsbild av vad felet är, men också lösningarna: att vi måste respektera mänskliga rättigheter och diverse arter. Vi är ju alla här beroende av fungerande ekosystem."

Tack vare kampanjen så slutade SCA att hugga i de nyckelområden där aktionerna befann sig. De drog tillbaka vissa avverkningsmål och Skogssstyrelsen sa åt dem att göra bättre inventeringar i framtiden. SCA har sedan dess även aviserat att man tänker lämna miljöcertifieringen FSC, som bland annat ställer krav på samverkan med samebyar. Detta menar Karolina är dåligt, men säger samtidigt att "dimridån kan ses igenom lite tydligare."

Så varför samarbeta? Karolina får sista ordet: "Vi måste visa hur ojämnt det är mellan industri och oss som civilsamhälle. Vi har extremt olika förutsättningar i resurser och makt. För att vi ska jobba smart och inte bli splittrade i vårt förbättringsarbete så är det viktigt att vi jobbar tillsammans för att få en större påverkan. Dela resurser och kunskap så att vi blir som en enad rörelse och kropp. För vi är starkare tillsammans."

Kuusakoski är ett återvinningstörstag som finns på flera ställen, med ursprung i Finland. I Skelleftehamn har företaget ett verk för återvinning av icke-färliga metaller såsom Fe, Cu, Al, och rostfritt stål. Materialet utvinns från elektroniskskrot, bilar, döda hushållsrytar, kablar, och annat.

Bearbetning hos Kuusakoski omfattar främst krossning och mekanisk separation, däremot ingår inte smältning, kemiska processer, elektrolys och dylikt. Kuusakoski arbetar inte heller med färliga material såsom diverse typer av ackumulatorer och batterier, syror, drivmedel, sprängämnen, asbest, och radioaktivt material. Egenskaper som utnyttjas för separation är densitet och ferromagnetism.

I Skelleftehamn står en stor hammarkross ("hammarkvarn") som kan matas med bilar. Det tar ca 5 sekunder att krossa en bil, alltså upp till 17.000 bilar per dygn, eller 6.000.000 bilar per år. Ytterligare ca 40 sekunder tar det innan materialet går igenom alla separationssteg, men under tiden kan nytt material införas. Denna enda kross skulle kunna förstöra alla bilar registrerade i Sverige på bara ett år.

kampen om framtiden //göran

det är en överlevnadskamp. alla aktörerna är inte medvetna om det; eller negligerar det för kortsiktig vinning. men det är gravallvar och det gäller ytterst en kamp för möjligheten för en mänsklig tillvaro på jorden. men också en kamp för att staka en väg mot detta mål; som inte äventyrar mänskliga rättigheter.

Förändringar av vår världsbild; våra förutsättningar, begränsningar och möjligheter, sker ofta som en följd av människans sökande och experimenterande för att förstå världen. Utifrån forskning och experiment på våra lärosäten. Utifrån dessa insikter, upptäckter och innovationer drivs samhällsförändringar fram av politiska ledare i demokratiska och diktatoriska system, men kanske framför allt av kapitalister, som ser nya möjligheter att förmera sin förmögenhet. Detta är människor med stor makt och med nästan obegränsad tillgång till kapital.

Men ibland kan en sådan förnyad världsbild få fäste i de breda folklagen, och allt större folkmassor samlas kring gemensamma övertygelser och kring krav på radikala samhällsförändringar och nya utvecklingsmål och en alternativ världsordning, trots att befintliga maktstrukturer gör allt i sin makt för att behålla det gamla. Kanske är det början av en sådan kamp vi bevittnar och deltar i just nu!

Innan en bil matas in måste den dräneras på farliga vätskor, dessutom bör ackumulatörer, krockkuddar (explosivt material), och lite annat avlägsnas manuellt. I praktiken slussas också mycket annat än bilar in i krossen. Vissa föremål måste skäras sönder medelst skärbrännare innan de kan krossas.

Elektronikskrot plockas isär manuellt, i syfte att bland annat avlägsna alla farliga ackumulatörer och batterier innan maskiner tar vid. Kretskort krossas långsamt för att kunna ta tillvara guldet som finns där i ytterst ringa mängder. Vidare bearbetning sker på andra ställen.

Kablar som innehåller Cu eller Al gömda i mycket plast krossas, och sedan separeras Cu från Al. Slutprodukten som företaget säljer är Al-granulat och Cu-granulat med oregelbundet formade bitar.

Vid grinden finns det en våg kombinerad med detektor för radioaktivitet. Radioaktiva ämnen vill Kuusakoski absolut inte ha.

Verket ligger omedelbart bredvid ett järnvägsspår, men det finns ingen anslutning.

All transport till och från sker med lastbil.

när man kör över någon – ska man accelerera eller bromsa in och se hur det gick?//lisa

Frågorna var många när Northvolt – ett av flaggskeppen för Sveriges ”gröna omställning” – gick i konkurs den 12 mars 2025.

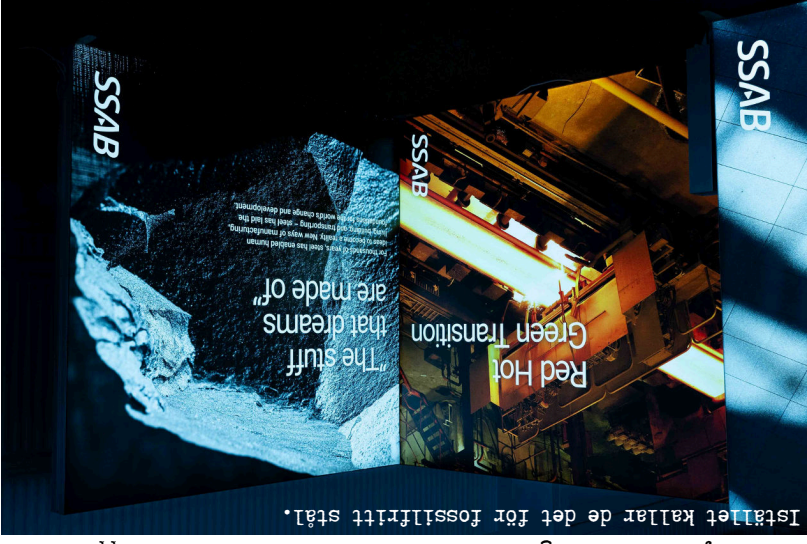
Ängar Skellefteå något med tanke på Northvolt? När vi talade med Skellefteå kommun medgav de att de kanske varit lite naiva, men nej, de kunde nog inte ha gjort saker och ting så mycket annorlunda. De är tvungna att konkurrera med andra kommuner för att få fler människor att vilja bo där.

Ska kommunerna ta hela kostnaden? Om nämnting går fel är det kommunerna som själva får ta smällen. Skellefteå har inte fått något stöd från staten.

Varför tar inte regeringen, och i förlängningen staten, något ansvar för de stora satsningarna inom den ”gröna omställningen”, exempelvis vad gäller postäder och infrastrukturer?

Detta verkar vara en löse-fråga. Skellefteå kommun har inte fått stöd för en järnvägsförbindelse. De vill också att de människor som kommit för att arbeta på Northvolt skulle få möjligheten att bli kvar. Men deras värdan till regeringen att förenkla för löse-EU-medborgare att stanna får inget gehör.

Går det bättre för Luleå? Luleå kommun har gett efter för industrins allt hårdare krav vid etablering av energikrävande verksamheter med exempelvis: tillfällig arbetskraft (fly in – fly out) som inte ger några skatteintäkter till kommunen och lagprisavtal på el till Facebooks enorma energikrävande serverhallar. När de visar en karta över olika industriprojekt som ingår i regionens ”gröna omställning”, så inkluderar de (då) ännu ej godkända gruvprojekt som visat sig kontroversiella, såsom Nunasvare och Laver. När vi frågar varför, så säger de att de tar för givet att dessa kommer få klimatet.

försvinna. Istället kallar de det för fossilfritt stål.

Den sista punkten visar sig handla om att den nuvarande masugnen är gammal och behöver ersättas, vilket hade kostat otroligt mycket pengar. Det är alltså precis läge för ett tekniskskifte oavsett klimat och politik. Därför känns det trovärdigt att det hela kommer att ske. Men om en av de tre motivationerna faller så faller allt, får vi höra. Hur är det med kundernas efterfrågan eller den politiskt styrda kostnaden för utsläpp? Hur hållbara är de trenderna i dessa tider? Det är sorgligt att behöva höra att SSAB tycker sig ha högre ambitioner än den nuvarande regeringen. Det borde vara tvärtom – att politiken driver på och stöttar företagen mot en hållbarare verksamhet.

- kunderna efterfrågar hållbart stål
- det kostar att släppa ut koldioxid
- och ”effektiv användning av kapital”

är nödvändiga:

Det finns tre grunder för SSAB att göra denna stora omställning och alla tre

ssab byter spår – vägen framåt heter vätgas – utsläppen heter vatten //lena l

När vi går från bussen till SSAB:s showroom ser vi den stora svarta masugnen som står för ca 7% av Sveriges koldioxidutsläpp. Nu ska den bort och ersättas av en helt annan teknik. Istället för att mata in fossilt kol för att ta bort syret ur järnmalm ska nu vätgas användas i processen och ut ska det bara komma vatten. Detta konststycke ska åstadkommas genom projektet Hybrit, ett samarbete mellan tre storföretag som till största delen ägs av svenska staten – det vill säga av oss, svenska folket: LKAB, Vattenfall och SSAB. Processen för att ta bort syret med hjälp av vätgas kommer ske i Gällivare och den produkt som kommer ut, syrefritt järn som kallas järnsvamp, ska sedan smältas i en ny typ av ugn som heter ljusbågsugn som kommer placeras i ett nytt stålverk i Luleå.

I teorin låter detta bra, men under resans gång hade vi frågor som gick bortom utsläppen, främst gällande gruvbrytningens påverkan på miljö och mänskliga rättigheter. SSAB svarar att de förlitar sig på att LKAB som förser dem med järnmalm tar sådana frågor på allvar, men de har själva inga intentioner att sätta krav på sina leverantörer. Vi får höra att ett nytt stålverk kommer byggas i Luleå men att produktionen inte är planerad att öka. SSAB tänker hålla sig inom gällande miljötillstånd. Vi undrar över efterfrågan på stål som SSAB säger inte berör dem på grund av deras specifika nisch i att producera höghållfasta stål. Vi frågar efter en bredare samhälls omställningen och behovet att konsumera mindre, och SSAB svarar att de inte försöker påverka hur deras kunder använder stålet.

Varför så bråttom?

2024 startade regeringen Accelerationskontoret. Så här definierar de själva sitt uppdrag: "Accelerationskontoret har fått ett tydligt uppdrag av regeringen att underlätta industrins gröna omställning med mandat att förhandla och föreslå lösningar där långsamma processer och målkonflikter utgör hinder.." Skellefteå beskrev resan som att "hela stan blev som världens största startup".

Men är det så vi vill att våra samhällen ska vara?

Så här sa Arne Müller i Nyhetsmorgon i TV4 den 3 september 2024:

"Det är ingen tvekan om att det är nödvändigt att ställa om industriernas processer för att minska koldioxidutsläppen. Men jag ser två stora problem. Det första är att varken den nuvarande eller den förra regeringen gör några insatser för att lösa de stora samhällsuppgifter som följer med de nya industrierna.

I de städer där industrierna byggs är bostadsbristen akut. I Skellefteå bor flera tusen människor i baracker på ungefär 10 kvadratmeter. Det saknas personal inom den offentliga servicen. Kommunernas skuldsättning har ökat dramatiskt.

I resten av norra Sverige byggs det vindkraftparker, högspänningsledningar och planeras för ett antal stora gruvor, men detta ger varken inflyttning eller ekonomiska vinster för dessa områden.

Det andra problemet är att det helt saknas en diskussion om att omställningen av industrin måste kombineras med en mycket effektiv hushållning med metaller och energi. För att ta ett exempel så har den genomsnittliga bilen i Sverige blivit flera hundra kilo tyngre under de senaste tio åren. Det kommer att vara omöjligt att genomföra en klimatomställning om inte användningen av energi och ändliga naturtillgångar blir mycket mer sparsam. Det borde vara lika viktigt att inrätta ett inbromsningskontor, som skulle ha detta som sin uppgift."

hur mycket ska vi tala?

undrar Marie som precis hade fått barn då planerna uppdagades, och har i hela sitt liv fiskat i det vatten som enligt planerarna ska flyllas med avfall från tre stora dagrott för nickenutvinning. Nedre Björkvattdalen blev uppdammt redan under 1950-talet, där många hus, marker, skogar, en skola och cirka tio procent av Tärnas yta lades under vatten. Innan dess var dalgängen präglad av påverkan från statliga tvångsörflyttningar och samiska övergrepp. Från detta växte Marie som är sydsame upp med släkt och vänner som alltid brottats med känslor av maktlöshet och oro – vad kommer de göra mot oss härnäst?

2005 började gruppverket Rönbäckien, och det finns inget samiskt samtycke för planerna. Marie har protesterat och organiserat. Förutom att driva frågan på nationell, regional och lokal nivå, så har hon hjälpt att bygga upp något som hon visste att många vill ha: det som bara en levande sjö, rennäring och kultur kan erbjuda. Tillammans med andra var Marie med och startade Aejles – en samisk mötesplats och kulturcentrum i Tärna. Ordet Aejles är sydsamiskt och refererar till det som är heligt, friskt och sunt. Idén har fått gro iifrån och Aejles är idag en samiskt-bägd och -driven förening som bland annat erbjuder internationella konstnärsutbyten, kurser, samiskt museum och annan verksamhet.”

Maries engagemang har lett henne vidare till att vara styrelseledamot och sammankallande för Sametingets styrelsupp för sanningssationen. Den tilläts i 2021 av Sveriges regering för att kartlägga och granska den politik som förts gentemot det samiska folket, och dess konsekvenser. Sverige har genom århundraden förhindrat och marginaliserat Samernas kulturutövande, undermynat deras relationer till marker och har vägrat att införa lagstiftning som upprätthåller deras internationella rättigheter. Något som nu görs ännu värre av den pågående industriomsättningen.

//iso

Oron

Gruvbolagen fortsätter spränga berg för smästen kortsliktig profit,

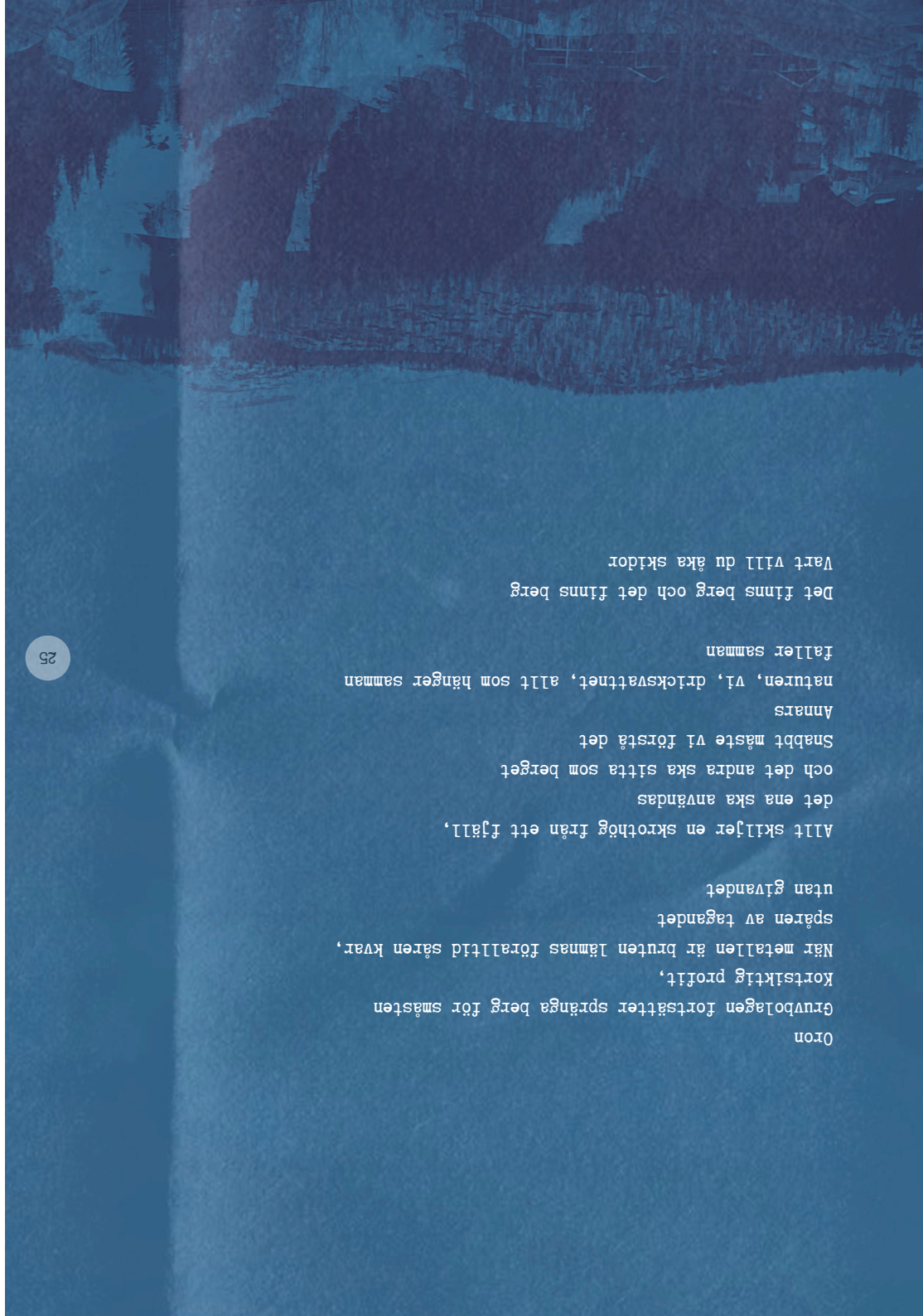
När metallen är bruten lämnas föralltid sären kvar, spären av tagandet utan glivandet

Allt skiljer en skrothög från ett fjäll,

och det andra ska sitta som berget snabbt måste vi förstå det

Annars Snabbt måste vi förstå det naturen, vi, dicksvattnet, allt som hänger samman faller samman

Det finns berg och det finns berg Vart vill du åka skidor

det finns berg och det finns berg //moa

Vi besöker en metallåtervinning,
i Skelleftehamn Skrotbergen reser sig
Alla tusentals bilar, mosade
Kromtrummor från tvättmaskiner
Känner mig trängd där jag går mellan berg
berg av elektronikskrot och bilmos
För det tar aldrig slut

Samtidigt
Känner hur hoppets blommor börjar växa
mellan fälgar och kopparsladdar
Tusen meter kablar separeras och mals,
skickas iväg och blir något nytt,
Allt som ligger där har ett värde
Sakta börjar vi förstå det

Vi åker vidare, blickar ut över Tärnafjällen,
Bergen står
starka och självklara
värdefulla i att få vara, exakt där
jag känner mig fri

Samtidigt
Hoppets blommor har svårt att slå rot,
en inre stress,
Det är fjäll,
det är fjäll
som exploateras och sprängs sönder
När allt som borde göras är att fokusera snett bakåt
På de ständigt växande högarna, det som redan plockats upp
människoskapade berg

den sista flyttleden

//lisa & victoria

Karin Kvarfordt Nilä från Gabna
Sameby delar med sig av sina tankar
om renskötseln, miljön och LKAB:s
planerade Per Geijer-gruva i
Kiruna.

Sveriges största svarthygge

Kiruna är redan "Sveriges största
svarthygge". Det byggdes på mark
som enligt lag endast fick brukas
av samer. Men lagen ändrades, av
samma kropp som ägde gruvan.

Samexistens är en myt

Ingen jämbördig dialog, inget
samtycke. Det handlar inte om
"gröna" metaller, bara profit.
2024: LKAB gick "bara" med 8,7
miljarder i vinst.
2023: I6 miljarder i vinst.

Marken försvinner, liksom platsnamn. Med det försvinner språket.

Det handlar inte bara om mark.
Det handlar om språk, identitet,
hälsa och kunskapsöverföring till
nästa generation.

Fortsatt kolonialism i den grönklädda gruvan

Per Geijer-fyndigheten säljs in
som lösningen på klimatkrisen med
sällsynta jordartsmetaller. I
verkligheten: ännu ett
järnmalsprojekt. Godkänt i EU:s
snabbspår (CRMA) utan insyn, utan
process. Vi vet bara att det ska
gå snabbt. Och staten, som ensam
ägare till LKAB, vägrar ta ansvar.

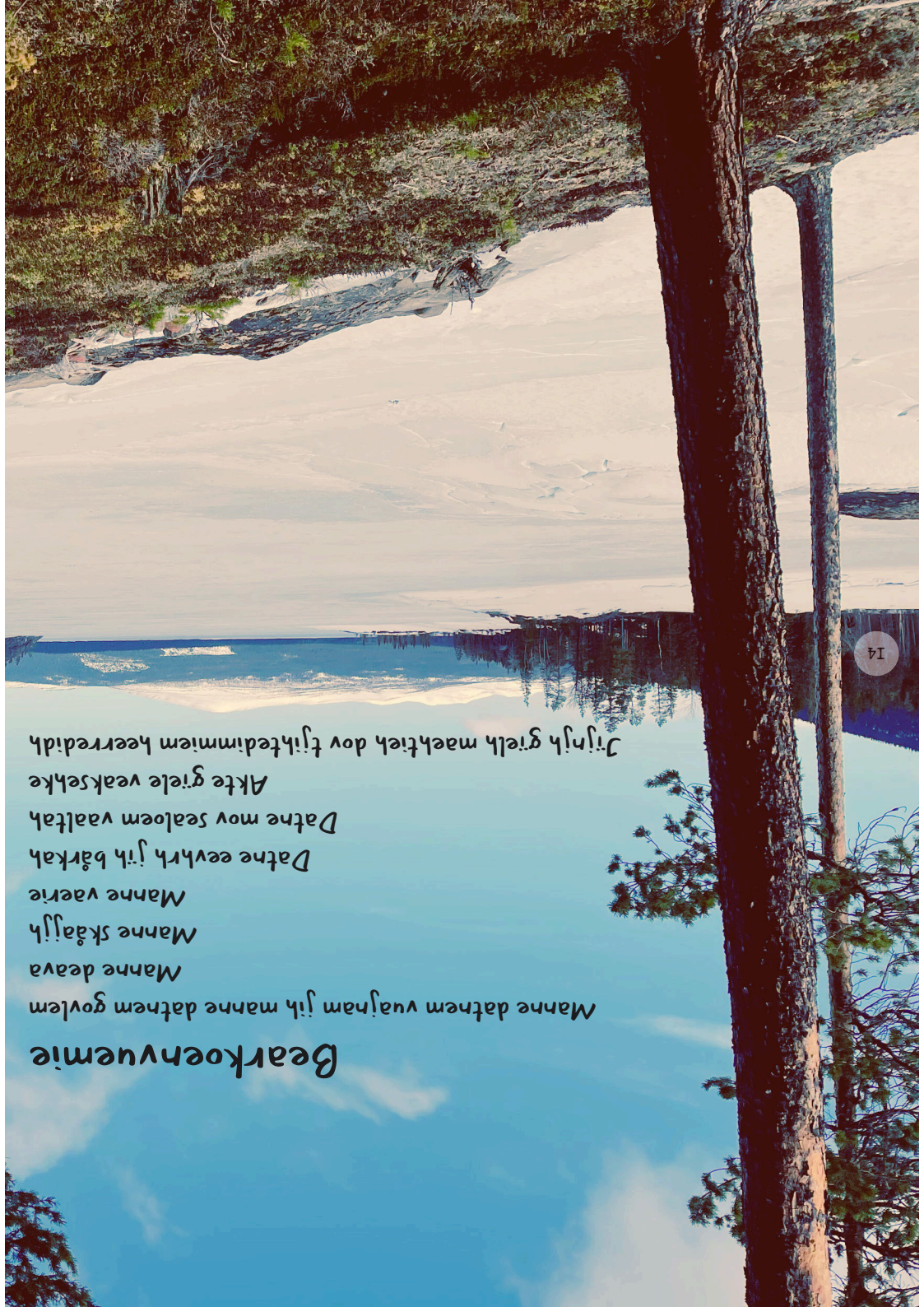
Förstörd miljö

Vi kan inte rädda klimatet genom
att offra urfolk, kulturer och
ekosystem. Gruvan är inte
lösningen. Den är problemet.

En förlorad mark

Renskötseln är beroende av fri
rörelse. Traditionen bygger på att
renarna flyttas till fots mellan
sommar- och vinterbeten. Men vad
händer när marken kapas, när LKAB
öppnar Per Geijer-gruvan mitt på
en flyttled?

I dag återstår bara
en flyttled. Den
sista. Och den är
hotad.

Bearkoehnvuemie

Manne datnem vvaisham jih manne datnem govlem

Manne deava

Manne skaa jih

Manne vae rie

Datne eevrh jih barkah

Datne mov sealoem vaaltah

Akte giele veaksehke

Jijnih gielh maeh tieh dov tjihtedimmiehm heerredidh

domineras hennes argumentation av

näringslivets och industrins

behov. De ekologiska

konsekvenserna – exempelvis

förlust av biologisk mångfald,

påverkan på vattenresursen och

långsiktiga landskapsförändringar

– ges liten eller ingen plats.

Det finns anledning att

ifrågasätta såväl

grundantagandet: att Sveriges

mineraler är avgörande för

klimatomställningen. Forskning

visar att omställningen måste

handla minst lika mycket om

minskad konsumtion, återbruk och

cirkulära flöden som om ny

råvaruutvinning.

Madsen nämner knappt klimatet

eller den gröna omställningen som

motivation till den ökade

gruvbrytning som behövs utan

talat alltid först om den

geopolitiska situationen, dvs det

verkar vara försvaret och kriget

som hon ser som starkaste

motivationen. Hon ser sig inte

ens behöva en täckmantel av

”grönt” för att föra fram behovet

av gruvor. Att EU efterfrågar

metaller bör inte automatiskt

betyda att Sverige ska offra sina

sista orörda naturområden.

Journalisten frågar: ”Tycker du

man ska ta bort det kommunala

veto?” På det svarar Madsen: ”Jag

är generellt skeptisk och inte

politiker”. I början av intervjun

sa hon att hon har fått en viktig

uppgift av Ebba Busch att främja

gruvor, det vill säga när det

gäller att främja gruvor tvekar

hon inte att ta politisk ställning

men när det blir obekvämt gömmer

hon sig bakom politisk

neutralitet.

Om vi menar allvar med biologisk

mångfald, ekosystemtjänster och

långsiktig livskvalitet, behöver

röster som prioriterar miljön

höras tydligare i dessa samtal.

Intervjun med Madsen är ett

tydligt exempel på hur

gruvnäringens intressen ges

tolkningsföretagade, medan miljö-

och naturskydd reduceras till ett

hinder.

sgu vurmar för gruvor och glömmer vattnet //darlene lena l

Den sista morgonen på vår resa var det en av deltagarna som rusade ut ur sitt rum och ropade upprört: "SGU anser att det tas för stor hänsyn till naturvärden!!! Yrvakna undrade vi andra vad det var frågan om. Anette Madsen, ny generaldirektör för Sveriges geologiska undersökning (SGU) hade intervjuats av Ekot i PI.

I radiointervjun säger Madsen rakt ut att hon har fått en viktig uppgift av Ebba Busch att främja gruvor. Hon lyfte fram behovet av att underlätta gruvdrift i Sverige och efterlyste en mindre polariserad debatt. Hon menade att samhället måste väga behovet av kritiska metaller mot miljöhänsyn. Hon underströk att Sverige sitter på viktiga mineralresurser som enligt henne bör nyttjas i den gröna omställningens och försörjningstrygghetens namn.

Som exempel pekade Madsen på Bästeträsk på Gotland - ett område som föreslås bli nationalpark, men där SGU ser potential för kalkbrytning. Hon beskrev planerna på skydd av området som "katastrofala", trots att det är ett vattenskyddsområde med unika naturvärden.

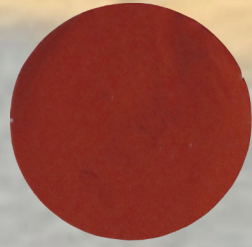
Denna åsikt har Madsen framfört i en debattartikel i Dagens Industri som diskuterades i programmet. Journalisten understryker att SGU förutom mineralerna har ett lika stort ansvar att säkra vårt grundvatten och har ansvaret för miljömålet Giftfri miljö. Journalisten frågar varför hon när det gäller Bästeträsk inte tar upp vattenfrågan och hur hon kan värna grundvattnet i det fallet. Hon svarar att hon "tittar lite på frågan, den frågan är för detaljerad för mig". Det vill säga hon erkänner att hon inte har kunskap i den fråga som hon skrivit en debattartikel om och redan tagit tydlig ställning i.

Ur ett miljökritiskt perspektiv blir Madsens resonemang problematiskt. Trots att hon uppmanar till balans i debatten,

Björkvattdalen

Jag ser dig och jag hör dig
Jag är marken
jag är skogarna
Jag är fjällen
Du hugger och gräver
Du tar min själ
En röst är stark
Många röster kan hindra ditt intrång

//lena h

”Vi älskar gruvor i Socialdemokraterna.
Det är fantastiskt att vi kan bryta malm
och mineral ur våra berg, göra nya
produkter av dem och exportera till
andra länder.”

Vattenfall planerar för ny vattenkraft i Sverige

”Stattiga myndigheter lägger krokben för
väldigt många företag och affärsidéer.”

SCA lämnar FSC 1 juni 2025

”Det tilltagande bildandet av nya
naturreservat och utpekanden av
riksintressen för olika natur- och
kulturvärden gör det allt svårare,
nästan till omöjligt, att tillvarata
Sveriges rika mineraltillgångar.”

Stoppa förfälskningen
av Sveriges historia

”Vill du ha mindre
koldioxidutsläpp,
arbetslöshet och
bostadsbrist? Då vill
du ha mer tillväxt.”

media
//trans

Boliden har inte heller skött sig här hemma i Norden. Listan på miljö- och
arbetsmiljöbrott är lång.

- 2012 bötter på 50.000 SEK för att åtta arbetare utsattes för höga halter
strålning i Alttjugggruvan.
- 2015 bötter på en halv miljon SEK efter en brand i Kristinebergsgruvan.
- 2018 i Laver fick de bötter på 45.000 SEK för miljöbrott efter att de
inte renat slamvatten med farliga metaller som istället rann ut i
närliggande områden.
- 2020 rekordbötter (42 miljoner SEK) tillsammans med andra bolag (totalt
125 miljoner SEK) för att brutit mot lagar om att sänka sina
koldioxidutsläpp.
- 2021 bötfällades de i Norge till 5 miljoner NOK för
marknadsmanipulation.
- 2023 fick de böter för flera övertramp: en på 375.000 SEK för flera
miljöbrott i Rönnskärsvverket efter att ha släppt ut drygt ett ton
metaller i grundvattnen; och ytterligare 75.000 SEK efter att ha släppt
ut för höga halter av cyanid och cyanväte än de har tillstånd för i
Bjurliden.
- 2024 blev de bötfällda på 300.000 för arbetsmiljöbrott efter en
explosion på Rönnskärsvverket året innan, där en anställd fick kraftiga
brännskador.

Så sent som 1 juni 2025 bötföllades företaget på 250.000 SEK för otillåten
miljöverksamhet vid Salmitjågruvgruvan utanför Gällivare, där de installerade
ett nytt vattenmagasin, pump och vattenledning utan tillstånd.

Boliden påstår själva på sin hemsida att deras arbete ”kännetecknas av
omsorg om människa, miljö och samhäll”. Det står även att deras vision är
att ”vara den mest klimatvänliga och respekterade metallleverantören i
världen”.

Men vision och verklighet är vitt skilda världar i gruvbolaget Boliden. Och
vår fråga kvarstår.

är det bättre bara för att det är svenskt?

boliden: för att det är svenskt är det bättre... eller? //mika & stella

Svenska gruvor och svenska gruvbolag är bättre än gruvor utomlands och utländska gruvbolag - ett påstående man ofta hör i den "gröna omställningen". Det sägs att Sverige har bättre lagstiftning vad gäller miljö och arbetsförhållanden. Men ligger det inte en viss arrogans och ignorans i ett sådant påstående?

Är det verkligen så att bara för att något är svenskt så är det bättre? Bevis finns för motsatsen. Se bara på Boliden - ett företag som har undvikit ansvar gång på gång, både utomlands och här hemma. Några exempel.

Mellan 1984 och 1985 skickade Boliden ca. 20.000 ton miljöfarligt avfall som innehöll höga halter av arsenik, guld, silver, bly och järn till staden Arica i Chile, för att undkomma svensk miljölagstiftning. Området där avfallet dumpades fick evakueras och enligt FN har runt 12.000 människor kommit till svår skada. FN:s experter på mänskliga rättigheter oroar sig ännu idag över att företagets dumpning av det giftiga avfallet fortfarande har allvarliga konsekvenser för det lokala samhället - den ligger utomhus, utan skydd och utsatt för väder och vind. Boliden har i alla år av sagt sig ansvar.

1998 brast en damm i dotterbolaget Boliden-Apirsa's bly- och zinkgruva Los Frailes i södra Spanien. Flera miljoner kubikmeter giftigt avfallsvatten rann ut i floden Guadima, vilket drabbade djurliv, miljön och jordbruket nedströms, inklusive nationalparken och UNESCO världsarvet Doñana. När Spanien krävde ersättning för saneringskostnader så hade dotterbolaget redan hunnit ansöka om konkurs, och Boliden har i alla år av sagt sig ansvar.

20

moteld //frans

"Jag måste vara galen
om regeringen är klok"

- Euskefeurat

Lagstiftning ändras, domstolar
dömer i bolagens favör.
Myndighetschefer och tjänstemän '
byts ut mot lojala tjänare.
Branschorganisationer och tankesmedjor
pumpar ut propaganda.
De har tagit den gröna omställningen
som gisslan.

Hur befriar vi den?

Vattenfall

En vacker värld
Friska vatten
Fria forsar
Midnattssol

Vem värnar älven
Säger här går en gräns
Vem säger nej
Till nya kraftverk

Forsar som däms
Landskap som dränks
Drömmar som krossas

Lyssna

Hör du bruset som tystnar

SCA

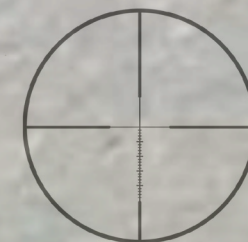
Dom vill fortsätta framåt
Utan tanke eller ånger
Dom vill ha mera pengar
Hur dom än får dom

Men jag drömmer
Om en annan värld
Om stora skogar
Med gamla träd

Och snart så står dom där
Och gråter över det förgångna
Över granar och tallar
Som maskinerna utplånat

Först när allt är borta
Förstår dom

17

Laver är en gruva i Älvsbyns kommun som gruvbolaget Boliden anlade på 1930-talet för att undra ca åtta år utvinna koppar. I anslutning till gruvan byggdes ett monsterramsverk för att bryta ut koppar. I anslutning till gruvan kopparfyringen hade inte tillräckligt brytvärde med dåtidens metoder så gruvan lades ner och husen flyttades till Lalsvall där annan gruvutvinning fortsatte.

Vad hände på 1930-talet och hur påverkade det naturen och livet i Laver idag? För att komma åt kopparn i sulfidmalmen förslas ovanpåliggande jordarterna bort, berget bryts och gräddberg förslas undan i enorma mängder, sulfidmalmen smulas till sandkorns storlek och koppar samt andra mineraler anrikas fram. Kvar blir slurr, alltså överskottssand blandat med urlakningsvatten. Slurret försurar marken, vattendragen och tillsammans med regnvattnet sprider sig slurret ut på enorma ytor som också förgiftas. Dammar för slurret har byggts men tyvärr med svaga konstruktioner som lett till dammbrott och ytterligare spridning. Istället för att deponera slurret så kan sanden torrdponeras. Båda sätten kräver mångårig kontroll av deponimassorna och dess förvaring.

Älvsbyn kommun har identifierat Laver gamla gruva med anrikningsverk som ett riskområde av högsta riskklass i kommunen för människor, natur, miljö och vattendrag. De ideella krafterna i Älvsbyn, som vi träffade efter att ha åkt buss i snöstorm från Tärnaby, är de människor som uppmärksammar, mäter och driver på för att Boliden som gruvbolag ska ta sitt ansvar, ibland med gott resultat men oftast med mycket svagt gehör. De insatser som görs av bolaget för att hindra de sedan 80 år pågående utsläppen av tungmetaller och gifter är närmast att klassas som misslyckat.

Boliden AB har för avsikt att återuppta gruvbrytningen i Laver med effektiva metoder men med samma produktionsmetoder som ju riskerar att ytterligare förgifta markerna, vattnet och miljön vid Laver.

Laver behöver bli ett mönster för hur ett gruvbolag kan leva upp till de högst ställda kraven i lag och i känd vetenskap för att skydda liv, natur, miljö istället för tvärtom. Risken är stor att Laver fortsätter att vara och bli en allt större miljökatastrof om fler får leva i okunskap.

Länstyrelsen i Norrbotten har tidigare sagt nej till Bolidens planer i Laver och då konstaterat att en gruva skulle skada naturen och störa renskötsel. I juni 2025 meddelade Länstyrelsen att man nu ger grönt ljus för bolagets ansökan om bearbetningskoncession.

Frans Björk ringde upp Ulf Johansson på Miljögruppen Pite Älvdal för en kommentar.

“Länstyrelsen har helt och hållet gått på bolagets berättelser. Ett av flera exempel är att Boliden säger i ansökan att varje gruvarebetare kommer ge fyra lokala arbetstillfällen. Den verkliga, statistiskt säkerställda siffran är ett lokalt arbetstillfälle per gruvarebetare enligt myndigheten Tillväxtverket.

Vidare sägs tyngdigheten i Laver vara enorm – 961 miljoner ton. Men halten koppar beräknas bara vara 0,2%. Det innebär att 998 kg av varje ton berg som bryts blir avfall.

Utöver det så har man nu endast sökt koncession för en liten del av det område som den faktiska kopparfyndigheten finns på. Men man kommer ju inte sluta bryta bara för att en del av tyngdigheten utvinns.

Boliden ifrågasätter också att området är Natura 2000, eftersom det är så förorenat – av dom själva!”

Naturskyddsstyrelsen i Älvsbyn, tillsammans med Miljögruppen Pite Älvdal och Naturskyddsstyrelsen i Norrbotten anordnar den 4-5 oktober 2025 en gruvkonferens i Älvsbyn, med utflykt till det planerade gruvområdet i Laver.

<https://www.klimatanalysnor.se/>